

Bilal Kemikli*

Röportaj: İbrahim Acar

Yunus Bize Ne Söyler?

Tasavvuf ve Yunus Emre konusundaki çalışmalarıyla tanıdığımız, Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Bilal Kemikli ile bir söyleşi gerçekleştirdik.

“Yunus Bir Kimyagerdir”

TRT Akademi Dergisi: Sayın Hocam, Yunus Emre Türk tarihinin çok önemli şahsiyetlerinden ayrıca Türkçemiz açısından da çok önemli ve özellikli, ayrıcalıklı bir noktada duruyor. Tabii büyük şahsiyetler ile ilgili değişik zamanlarda değişik yorumlar yapılır. “Kimdir?” sorusuna bütün şahsiyetlerde olduğu gibi Yunus Emre’de de birçok farklı cevaplar verildi bugüne kadar değişik bilim adamları ve akademisyenler tarafından. Kimi zaman şairliği ön plana çıktı kimi zaman Bâtını bir derviş olarak takdim edildi, kimi zaman ozan olarak değerlendirildi kimi zaman da ümmiydi, eğitim almamış bilge bir şahsiyetti şeklinde yorumlar yapıldı. TRT’nin yayınlamış

olduğu Yunus Emre dizisinde de bilgili, eğitim almış bir Yunus Emre var. Özellikle bu yüzden bu soruyla başlayalım. “Yunus kimdir?” sorusuna sizin cevabınızı alalım, oradan devam edelim.

Prof. Dr. Bilal Kemikli: Bu soruya farklı zaviyelerden cevaplar aramak mümkündür. Bendeniz Yunus’un ortaya koyduğu eserleri bakımından ve etkisi bakımından, “Yunus kimdir?” sorusuna şu şekilde cevap veriyorum: Yunus bir kimyagerdir.

Nasıl bir kimyager, farklı elementleri birleştirerek bir bileşim ya da alaşım elde ediyorsa yahut cevheri saflaştırıyorsa Yunus da sözüyle, sohbetiyle hem içimizdeki dağınıkları toparlıyor, bizi birleştiriyor. Okuyanları, sözlerine muhatap olanları birleştiriyor. Ruh dünyası açısından birleştiriyor, bir tevhide ulaştırıyor ve saflaştırıyor. Sözü ve sohbetiyle şiiirleriyle asırlardır bu toprağın insanını saflaştıran, temizleyen,

*Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

hizmeti ve ortaya koyduğu eserleri bakımından Yunus'u bir kimyager olarak nitelendirmek ve oradan yola çıkarak değerlendirmek mümkündür. Sizin de vurguladığınız gibi biyografik açıdan "Yunus kimdir?" sorusuna cevap aramak elbet gerekiyor fakat o noktada öncelikle şunu söylemek isterim: Yunus, meşhur meçhullerimizdendir. Ne demek istiyorum? Meşhur ve meçhul kelimelerini bir araya getirerek bunu niçin söylüyorsunuz?

Yunus, asırlardır bu topraklarda okunur ve farklı kesimlerden gelen insanların kabulünü görür. Sadece bu topraklarda değil Üsküp'te, Balkanlar'da da okunan, bilinen bir Yunus var, onu da ifade edeyim. Yani gönül coğrafyamızda, Türkçenin gittiği her yerde tanınan bir isimdir Yunus. Bu kadar meşhur olmasına, asırlardır konuşulan, üzerinde çalışılan, yazı yazılan, kitap yazılan kişi olmasına rağmen Yunus meçhuldür. Neden meçhuldür? Çünkü Yunus bir yol kurucusu değildir. Yani bir çağdaşı olan Hacı Bektaş-ı Veli ya da yine çağdaşı olan Mevlana gibi bir yol kurucu, irfan kuran bir pir olarak kabul edilmez. Bir tarikat kurmamıştır. "Yunusluk" diye bir yol vardır, "Yunus meşrep olmak" diye bir meşrep vardır. Bu; sanatta, edebiyatta, şiirde bir üslup olarak karşımıza çıkar. Fuat Köprülü'nün ifade ettiği gibi onu takip eden şairler vardır. Yani bir gelenek kurmuştur ama o gelenek söz geleneğidir, şiir geleneğidir. Fakat Hacı Bektaş-ı Veli gibi Mevlana gibi bir irfan muhiti kurmadığı için Yunus hakkında çok fazla metin yazılmamıştır.

Ne demek istiyorum? Hacı Bektaş-ı Veli hakkında sonraki dönemlerde de olsa Hacı Bektaş-ı Veli hakkında velayetname dediğimiz ya da menakıbı Hünkâr Hacı Bektaşî Veli dediğimiz eserler telif edilmiştir. Demek ki söylence aktarıla aktarıla bir noktaya geliyor ve hakkın da bir eser yazılıyor. Mevlana Celalettin hakkındaysa Eflakî başta olmak üzere

"Menakıbü'l- Ârifin" yazılmış ve oğlu Sultan Veled babasının hayatına ilişkin bazı bilgileri "İktidarnâme" ve diğer mesnevilerde zikretmiştir. Yunus'un hayatı hakkında doğrudan doğruya çağının içerisinde, o zaman dâhilinde bilgi veren, onun muhâkimi olan ve onu devam ettiren bir kişi yok. Yani hakkında yazılan bir menakıpname yok. Biz Yunus hakkında bilgileri nereden alıyoruz? Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatı hakkındaki Velayetname başta olmak üzere yine Mevlana hakkında yazılan eserler başta olmak üzere çağındaki diğer insanlar hakkında yazılanlardan yola çıkarak bir Yunus portresi ortaya koyuyoruz. Keza Âşık Paşa'nın "Tevârih-i Âl-i Osman" gibi eserlerden bir daire ahal dönemi, daha sonraki dönemlerde ise "Künhu'l- Ahbar" gibi yahut "Bahr u Belaye" gibi eserlerden yola çıkarak bir Yunus bilgisine vakıfız.

Yunus hakkındaki anlatılanlar, buradaki tarikatların, çevrelerin, tarihçilerin yaşadığı dönemin algılarıyla ortaya konulan bilgilerdir. Mesela Âşık Paşazâde, Âşık Paşa'nın torunudur. Âşık Paşa, Yunus'tan büyük oranda etkilenmiştir. Onun şiirlerinde Yunus'un etkisi görülebilir ama Âşık Paşazâde, Yunus'u anlatırken Orhan Dönemi şairlerinden, Yıldırım Dönemi şairlerinden biri olarak nitelendirir. Bursalı Âşık Yunus'tan söz eder. Dolayısıyla verilen bilgiler bizim Yunus diye nitelendirdiğimiz Hacı Bektaş-ı Veli'ye varan, Hacı Bektaş-ı Veli'nin huzurunda bir tek durduktan sonra Taptuk Emre'ye erişen Yunus değil. Yani bizim Yunus hakkında verilen bilgilerle baktığımızda orada da menkıbeden yola çıkarak tamamen efsanevi kişilik ortaya çıkartılmaktadır. Bu efsanevi kişiliğin temelinde de buyurduğunuz gibi ümmilik vasfı öne çıkıyor.

Ümmiliği bugün Türkçeye okuma yazma bilmeyen olarak tercüme ediyoruz.

Yani anasından şifahi kültürle duydukları, sözlü kültürüyle duyduklarını bilen ve anlatan olarak düşünürüz. Oysaki ümmilik kavramı çok geniş ve derinlikli bir kavramdır. Yunus, kendisini ümmi olarak nitelendirdiği ve okuma yazma bilmediğini farklı zeminlerde söylediği için Yunus'un okuma yazma bilmeyen, mektep görmeyen bir kişi olarak tasvir edildiğine tanık oluyoruz. Oysa ümmilik tabiri çok önemli ve derin bir tabirdir.

Ümmilikte elbette bilgiye sahip olabilirsiniz, bir alanda çok uzman olabilirsiniz, akademik kariyeriniz olabilir ama bilginin, o saf bilginin kaynağına ulaştığınızda edinilen bir vasıftır. Saf bilgi nedir peki? Sufi lisanda aşamalara seyr-i süluk denir. Bu aşamalar içerisinde vahdette, tasavvufi açıdan belli bir makama ulaştığınızda gönlünüze doğan bilgidir. O bilgiye biz varidat, tecelli ya da sünhat diyoruz. Yani bu tür bilgiler o saf bilgi, o saf bilgiye ulaşan kişi ancak ümmi olur.

Yunus aslında o saf bilgiye ulaştığını ve ümmi olduğunu söylerken o irfani yolu kat ettiğini, iç dünyasında tekâmül ettiğini bize söylemiş oluyor. Fakat bu bilgiyi nereden temin ediyor ve nasıl tahsil ediyor? Taptuk'un kapısında 40 yıl doğru odun taşıyarak bunu tahsil ediyor. Fakat Taptuk'a gelmeden önce, Hacı Bektaş-ı Veli'ye varmadan önceki Yunus, ortaya koyduğu eserler açısından bakarsak kanaatim odur ki devrinin ilmîni tevarüs etmiş bir şahsiyetle karşı karşıya olduğumuzdur. O dönem için gerekli olan ilimlerin başında felsefe, mantık, ahiret ilimleri denilen Arapça, Farsça, sarf ve nahiv, ilm-i belagat, ilm-i fesahat, ilm-i meani gibi farklı farklı ilim dalları var. Bu ilimleri biliyor ve bu ilimlerle birlikte tahsil görmüştür. Kadılık yapmış mıdır, o ayrı bir konu fakat devrinin ilmîni vakıf. Bunu eserlerinden yola çıkarak söylüyoruz. İkincisi, o dönem içerisinde yetkili olanlar diğer şairlerin Mevlana'nın Hacı Bektaş-ı Ve-

lî'nin Evhadüddin Kirmanî'nin ve benzeri Fahreddin-i Irakî gibi o dönemde temayüz eden âlimlerin hangi ilim dallarında tekâmül ettiklerini bildiğimiz için söylüyorum.

Mesela bendeniz Mevlana'nın oğlu hakkında çok fazla bilgi verdiği için Mevlana'nın ilim öğrenme yollarını takip etmeye çalıştım ve bu takip neticesinde şunu gördüm ki, sadece babasının Sultan'ül Lema Bahaeddin Veled'den değil, türbesi bugün Kayseri'de bulunan Seyyid Burhâneddin'in yanı sıra aynı zamanda Seyyid Burhâneddin Tirmizi ile gittikleri Şam'da o dönemin, devrin büyük âlimlerinden ders alıyor. Bu dersleri aldığı icazet almış oluyor. Onun icazet aldığı dersleri biliyoruz. Aristo'yu çok iyi bildiğini biliyoruz. Ben Yunus'un Risaletü'n Nushiyesi'nden yola çıkarak söyleyeyim. Aristo'yu biliyor, yani devrinin ilmîni vakıf. Devrinin ilmîni vakıf olmakla birlikte kendisini ümmi olarak nitelendirmesi o saf ilme ulaşması sebebiyledir. Bu saf ilme ulaşmaya bizde ümmilik deniliyor, Hristiyan kültüründe ise buna "kutsal cehalet" diyorlar. Manastırda çile çeken Hristiyan derviş, teolojik olarak kendisini belli bir noktada yetiştirmiştir fakat bu elde ettiği noktada teorik bilgileri yaşantıya geçirdiği zaman gönlüne birtakım bilgiler doğar, işte o zaman ona "kutsal cahillik" derler. İrfan da böyle başlar.

İrfan, ben biliyorum havasıyla olmaz. Nitekim Yunus hakkında anlatılan menkıbelerden birisi tam da bunu anlatır. Bu "kutsal cehaleti" ümmilik vasfını nasıl temerküz ettiğini ortaya koyan menkıbedir. Taptuk'un huzuruna vardığında ilim tahsil ettiği ilk dönemde Taptuk ona, "Ben bilmem." zikrini vermiştir. Yunus, bir dönem mütemadiyen, "Ben bilmem, ben bilmem, ben bilmem..." diye zikirle meşgul olmuştur. İnsan, bildiklerini unutarak gerçek hakiki bilgiye ve hakikate ulaşıyor. Diğer bir deyişle

sahip olduğumuz bütün bu bilgilerin aslında hakiki bilgi karşısında noktadan ibaret olduğunu gördüğümüz zaman, biz o ulaşılmaması gereken o saf bilgiye, o otantik bilgiye ulaşmış oluyoruz. Bunu daha sonraki dönemlerde Şeyh Galip'te görüyoruz.

Şeyh Galip de şunu söylüyor: "Tekrarla şüpheleri daniş anlama. Gel Arif ol, tecahül olsun marifetin. Tekrarla, şüphelerle bilgiyi edersin." Çünkü modern bilginin temelinde şüphe vardır. Klasik bilginin temelinde de şüphe vardır yani bir konuda şüpheye düşerseniz, araştırırsınız. Şüphe ettiğim şey üzerinde ben o konuyu tam bir şekilde tahkik ederek bir manaya ulaşmak isterim. İşte o zaman bilgiyi elde ederim. Sorarım, soruştururum, deney yaparım inceleme yaparım, gözlem yaparım. Bilginin yolları öylece ortaya çıkar ama bütün bu bildiklerimizi de aşan bir şey var. İşte o, "Ben bilmem." Yunus'u anlatıyor. Bir bakıma Şeyh Galip benzeri süreçleri yaşadığı için böyle söylüyor. Bilhassa Yunus, devrinin temel ilimlerini bilen bi-

risi ki bu Risaletü'n Nushiyye'de daha açık ortaya çıkan bir vasıftır. Şiirlerinde, divanındaki ilahilerinde çok fazla ortaya çıkmaz bu. Şiirlerinde de şunu görüyoruz: Ayet, hadis iktibasları var. Yani Kur'an'a çok iyi vakıf olduğunu, o ele aldığı konuların felsefi arka planını ciddi anlamda yaşadığını görüyorsunuz. Yani artık o orada iğreti bir şey değil.

Mesela ben bir dönem Yunus'un şiirleri üzerinden ölüm kavramı üzerinde çalışmıştım. O, ölümü öylesine anlatıyor ki yani Yunus'un sadece ölüm konusu üzerine anlattıkları bile başlı başına bir konudur. Ölümü anlatsak hayatı anlayacağız. Bugün modern felsefede de özellikle de varoluşçuların benzeri bağlamlar içerisinde meseleye baktıklarına tanık oluyoruz. Sözü toparlayıp Yunus'un devrinin temel ilimlerine ve bu ilimler içerisinde içinden geldiği gelenek Pir-i Türkistan Ahmet Yesevi'nin oluşturduğu gelenektir. Ahmet Yesevi, Türkçeyi hakikat dili hâline getiren kişidir. Oradan gelen arki, o hikmet ve hakikat arki- ni- ki Ahmet Yesevi şiir demedi, hikmet

dedi- burada Anadolu topraklarında Anadolu Türkçesiyle, Batı Türkçesiyle yeniden söyleyen ve böylece bir Türkçe inşa eden kişidir. Bir dil inşa eden kişidir. Bugün biz bir ata Türkçesinden söz ediyorsak Anadolu Türkçesinden söz ediyorsak yahut bir İstanbul Türkçesinden söz ediyorsak bunu borçlu olduğumuz isimlerinden birisi, belki kurucularından birisi Yunus Emre'dir. O bakımdan böyle bir dil kuran kişi sıradan bir kişi değildir. Sıradan bir kişi, eğitim, öğretim görmemiş bir kişi olarak telakki etmemek lazım. Devrinin ilimlerinde tevarüs eden bir kimlik olarak anlamakta fayda var diye düşünüyorum.

TRT Akademi Dergisi: Bu soruya ilaveten Yunus Emre ile ilgili dikkat çeken bir konu var. Çok ağır konuları en cahil insanın bile anlayacağı bir belagat ile anlatabilen nadir insanlardan birisi Yunus Emre. Aslında onun Risaletü'n Nushiyesi'nde ve Divan'ında anlattığı konuları anlayabilmek için epeyce bir ilimle meşgul olmanız ve iyi bir eğitim görmüş olmanız gerekiyor. Bir yandan

da tasavvuf teriminin ögesi içerisinde söylersek havas dediğimiz üstün ilimlere sahip kişilerin konuştuğu, tartıştığı anlattığı, sohbetlerinde zikrettiği konuları hiç eğitim görmemiş bir insanın duyunca anlayabileceği bir söz üstünlüğü ile bir şiir kabiliyeti ile ifade edebiliyor. Bu kabiliyeti nasıl izah etmek lazım? "Bir ben vardır benden içeri" sözü hakkında aslında ciltler dolusu kitap yazılabilir. Bütün bir felsefe tarihini ilgilendiren bir konu gibi. Bunu neyle izah etmek lazım?

Prof. Dr. Bilal Kemikli: Öncelikle bir hususta bir kavramı tashih etmeme müsaade buyursanız bahtiyar olurum. O da "cehalet" kavramı. Cahil; okuma yazma bilmeyen, mektep medrese görmeyen kişi için kullanıyorlar Türkçe TDK sözlüğüne bakarsak. Cahil, muannit olan kişidir, inatçı kişidir. Yunus'la birlikte onun kimliğini taşıdığı tasavvuftan yola çıkarak söyleyelim: Cahil, muannit kişidir. Bilmediğini bilmeyen kişiye cahil deriz. Bilmediğini bilen kişi, yola girebilecek kişidir. Okuma-yazma bilmeyen mektep,

medrese görmemiş kişi, ben bilmem der. Ben bilmem diyen kişiye bir şeyler yaparsınız, öğretirsiniz. O ben bilmem diyen kişilere sade konuşursanız sizden mutlaka bir şeyler öğrenir. Ama ben biliyorum havasıyla yola çıkan muan-nit profesör de olabilir ama o inatçıdır, yeni bir şey öğrenmez o kibrin içerisinde "epistemik kibrin" içerisinde saplanıp kalmıştır. Epistemik kibre sahip olan kişi ne kadar çok diploması olursa olsun ne kadar çok dil biliyorsa bilsin o cahil kişidir. Öncelikle cahil kişi ile ilgili böyle bir tanımı sizinle paylaşmak isterim. Yunus felsefesinden yola çıkarak söylüyorum. İkinci olarak da Yunus'un bu üslubuna biz sehl-i mümteni diyoruz. Sehl-i mümteni, bir tarzdır. Ne demektir sehl ve mümteni kelimesi? Mümteni; çok zor, çok girift ve anlaşılması çok güç olan teorik düşünceyi, felsefeyi ifade eder. Bu teorik düşünceyi, bu felsefeyi çok kolay bir şekilde sunmak sehl-i mümtenidir. Buna biz bugünkü Türkçeyle sade Türkçe diyoruz. Sade dil diyoruz, basit demiyoruz. Burada da bir karışıklık var. Bazı programlarda görüyorum, rahatsız oluyorum. Sadelik eşittir basit anlamına gelmez. Kavramlarımızı çok iyi kullanmalıyız. Basit sıradandır, temeli olmayandır. İşte o tanımladığımız her şeyi bilen cahil insanın konuşmasıdır. Ama sadelik o değil. Sadelik; konuya vakıfsınızdır, her şeyi derinliğine bilirsiniz, o konuyu yaşarsınız, o konu sizin artık adeta etle tırnak gibi bir parçanız olmuştur, onu ifade edersiniz. Onu ifade ettiğiniz zaman sade bir şekilde muhatabınızı düşünerek karşınızdaki muhatabınızın anlayacağı bir lisanla söylersiniz. Şimdi Yunus bu alanda sade söyleyen, sehl-i mümteniden söyleyen bir kişidir. Bunu söylemesine sebep olan şey nedir siz onu soruyorsunuz değil mi? Yunus; işin teorik kısmını medrese, mektepte gördü. Bu teorik kısmı yani felsefeyi, düşünceyi, teolojiyi yaşadı, öğrendi ama bunu yaşantıya dönüştürmesi lazımdı. Yaşantıya, tecrübeye dönüştürme çok önemli

felsefi açılım sağlıyor. Eskilerin ifadesiyle söylüyorum bizzat onu yaşayarak bir bilgiye fikre ulaştığında, o onda doğal bir şekilde karşılaşır. Doğal bir şekilde de onu söylüyor. Yani ben sehl-i mümteni yapayım, sade söyleyeyim diye bir amacı yok. Şöyle ifade edeyim daha kolay anlaşılabilir diye:

Yıllar önce doktora yaptığım dönemlerde benim hocam, Allah rahmet eylesin, vefat etti. Hocanın yazılarını okuyan yine benden kıdemli doktora asistan bir ağabey, senin hocan çok basit yazıyor dedi. Ben de bir baktım hakikaten hocam çok kısa cümlelerle ve herkes tarafından anlaşılacak bir üslupla yazıyor. Bir ara hocam basit yazıyor diye bir komplekse de kapıldım. Aradan zaman geçti, kırklı yaşlarımı geçtikten sonra doçentlikten, bir sürü eser yazdıktan sonra şunu fark ettim: Çok kısa yazmak; üslupta olgunluğun alametidir, kemalin alametidir.

Yani ilk yazdığımız metinlere ya da bundan yıllar önce yaptığımız konuşmalara baktıktan sonra uzun uzun cümleler, anlamadığımız kavramları, hakkını veremediğimiz kavramları konuşabiliriz yolun başındakiler olarak. Fakat yolun nihayetine ulaşan kişiler, onlar çok sade konuşurlar. Yine şu örneği de müsaadenizle aktarmak isterim: Hastaneye gidiyorsunuz, yeni genç asistan size hastalığınızı anlatıyor, anlamıyorsunuz çünkü sağlık ile ilgili temel kavramlar Latince geliyor. O, Latince kavramları söylüyor. Ben şu an anlıyorum, biliyorum söylediklerini ama onun hocasına gidiyorsunuz, o size hastalığınızı öylesine anlatıyor ki tamam diyorsunuz. İşte anladım. Kavramları, dili, kelimeyi eğer siz yaşantınızda dönüştürdüyseniz ona hayat veriyorsunuz konuşurken. İşte o zaman sadelik oluyor.

Yani söz; kelimeler Arapçada da öyledir zaten, kelimeler yaralamak, yarmak, ok

atmak demektir. Karşı tarafta muhababınızda onu okuyan, onu dinleyen, onu bir şekilde tanıyan kişi üzerinde te-sir edecek bir söz söylüyorsunuz. Karşı taraftakine ok atıyorsunuz. Dolayısıyla bu manaya ulaşan, o uzmanlığa ulaşan, o bakımdan eğitimini tamamlayan kişilerin söyledikleri pek çok şey sehl-i mümtenidir. Bir örnek vereyim mese-la mukayese yapma açısından faydalı olur diye düşünüyorum.

Süleyman Çelebi, Vesiletü'n- Necat şa-iri, mevlit şairi, Ulu Cami'nin imamı. 60 yaşından sonra yazdı bu eseri ve öylesine sade ve öylesine kolay ki: "Allah'ın adını zikrederim evvela, Vacib oldur cümle işte her kula." Ya da Hacı Bayram-ı Veli'nin talebelerinden, dervişle-rinden birisi olan Yazıcızâde Muhammet Efendi'nin söylediği metinler çok sade ve anlaşılır. Fakat bunlar sade söyledi ya da sehl-i mümteni ile söyledi diye o metin kolayca anlaşılmasın.

Herkes kendi idrak ve öğrenme seviye-sinde o metni anlar. Şöyle ifade edeyim: Bendeniz Yunus'u dört boyutta anlayabiliriz diyorum. Yani Yunus özellikle Risaletü'n- Nushiyye ile dile getirdiği ya da Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makalât'ında yahut Ahmet Yesevi'nin Fakrnâme'sin-de dile getirdiği ve sistemleştirdiği dört kapı, kırk makam var. Bu dört kapıdan murat, insanın dört seviyesidir. Nasıl dört mevsim varsa, beşer olan insanın da bir dört mevsimi vardır. Şimdi sonba-hara girdik. Kış olacak, bahar gelecek, yaz gelecek. Mevsimlerin dört aşaması vardır. İnsanın da kemale ulaşması ve tam olgunlaşması için dördüncü aşamaya çıkması gerekir.

Yunus'u anlamak da tıpkı bu dört aşama gibidir. Yani biz yolun başındakiler nesnel okuma diyoruz buna. Nesnel okuma; hangi ideolojiye, düşünceye, birikime, dile sahipse Yunus'u o şekilde anlar. Bu, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ifade-

sinde şeriat makamıdır. Şimdi tarihçisi-niz, tarih alanında uzmansanız Yunus'u tarih perspektifiyle ya da iletişimci-yeniz iletişim perspektifiyle okursunuz. Oradan iletişim ile ilgili çok güzel çıkarımlar yaparsınız. A kulübünün temsil-cisisiniz, B kulübünün temsilcisisiniz vb. Kim ne ise ona göre okumaya nesnel okumak diyoruz. Yunus size bir şey söy-ler fakat bu Yunus'u anlamak demek değildir. Yunus'u anlamak için daha da çalışmanız lazım. Ne yaparsınız peki? Yunus'a zaman ayırırsınız, Yunus'un yaşadığı çağı, dönemini, dönemin sosyal ve kültürel tarihini, toplumun temel de-ğerlerini, ilim anlayışını, o dönemdeki dinî ve felsefi tartışmaları, temsilcileri tanırırsınız. Dil özelliklerini öğrenirsiniz, filolojik ve tarihsel açıdan meseleye bakarsınız. Bu bir çaba işidir. Yunus o zaman size sırlarını açmaya başlar. Bu, tarikat seviyesidir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin sözüyle söylüyo-rum gene. Yani bir emek, özel bir amaç ister. Üçüncü aşamada ise Yunus'un felsefesini anlarsınız. Tamam, dönemi biliyoruz, dönemin sosyal tarihini, düşünce tarihine ve iktisadi hayatına iliş-kin bilgimiz var, dil özelliklerini biliyoruz ama Yunus'un kavramları hangi felsefi düzlemde söylediğini anlamaya çalıştığımızda, onun düşünce dünyasını anlamaya başlarız. Onun düşünce dünyası ise tasavvuftur.

Tasavvuf ilminin temel terimlerini, teo-rilerini, tarihini ve temsil ettiği şahsiyet-leri okur, öğrenirseniz, bu yolda çaba sarf ederseniz, o zaman Yunus size bir şeyler söyler. Buna biz "marifet" düzeyi diyoruz. Yani bilgi ve aydınlanma dü-zeyi. Bir de Yunus'u hakikat düzeyinde anlamak vardır. Yunus kırk yıl dergâha doğru odun taşımıştır. Doğruluğundan maksat nedir? Sürekli odunculuk mu yapmıştır? Ben yapmadığı kanaatin-deyim. Nedir peki? O doğru odunu kırk yıl taşırsanız, bir şeyi, bir sistemi öğren-

mek için ya da kâmil insan olmak için çaba sarf ederseniz işte o zaman Yunus olursunuz siz de. Yaşadığınız çağın Yunus'u olarak Yunus'u anlarsınız. Sanki o cümleyi ben söylüyorum dersiniz. Yani bazen bunu ben söyledim dediğiniz olur ya. Mesela Neşet Ertaş'ın bazı şiirlerine bakıyorsunuz, dinliyorsunuz -onu da analım o da kendi çağının bir Yunus'uydu- yahut Âşık Veysel'in şiirlerini okuyorsunuz; yahu ne kadar güzel söylemiş bunu, sanki ben söylüyordum gibi geliyor, diyorsunuz. İşte o zaman tam anlarsınız. Buna Batılılar empati yapmak diyorlar.

Lütfen yanlış anlaşılmasın fakat anlama düzeyinin de insanlığımızla alakalı olduğu kanaatindeyim. İnsanlık seviyemizi erdemli noktaya yükselttikçe anlama kabiliyetimiz genişleyecek ve erdemlileşeceğiz. Yunus işte o zaman size bir şeyler söylüyor, onu tam olarak anlayabiliyorsunuz.

TRT Akademi Dergisi: Dört kapı, kırk makamdan bahsettik. Oradan, "Yu-

nus bize ne söyler?"e güzel bir geçiş yapabiliriz. Hocam, dört kapı, kırk makam Yunus bize ne söyler? Bu soruyu 13. asırda ve 21. asırda bize ne söyler olarak iki kısımda değerlendirebilir miyiz? Ne dersiniz?

Prof. Dr. Bilal Kemikli: Lütfedersiniz. Çok teşekkür ediyorum, fevkalade önemli bir soru sordunuz. Evet, bu soruyu dönem içinden anlamaya çalışsak şöyle anlayabiliriz: Yani her şair, her sanatkâr çağının insanıdır. Ben bugün konuşuyorum, bu çağın insanıyım. Yani bu çağda yaşadığım problemler zaviyesinden ister istemez konuşuyorum. Yunus'un yaşadığı dönemde Anadolu'nun genel tarihine baktığımızda genel görünümü ya da örüntüsüne baktığımızda ciddi bunalımlar çağı yaşadığını görüyoruz.

Yani ilginç olan da şudur: Büyük milletler, bunalımlar çağından büyük insanlar yetiştiriyor. Bizim bunalımlar çağımız sadece Türk tarihi değil, Anadolu tarihi açısından baktığımızda da bunalım ça-

ğidir. Dönem dönem butik tefekkürlerin çıktığı dönemler, bizim bunalımlar yaşadığımız çağlardır. O çağlarda bir yandan Moğol istilası var, bir yandan Selçuklu iktidarının dağılmakta olduğunu ya da iktidar tam olarak dağılmasa bile nüfusunun iyice zayıfladığını görebiliyoruz.

İstikrarsızlığın egemen olduğu, ekonomik kayıpların yaşandığı bir dönemde zihni kayıplar da yaşanıyor. Böylesine bir dönemde ortaya çıkan bu millet için hediye olarak düşünebileceğimiz Hacı

Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Mevlana, Ahi Evran gibi ulularımız var. Keza Ahi Evran da çok önemli, iktisadi hayatı düzene sokan aynı çağ. Yunus bu çağda çıktı ve bu dönemde insanlara söylediği şeyi, aslında bu dönemde modern insana da aynen söylüyor: "Tamam, sıkıntılar yaşıyoruz arkadaşlar, haklısınız. Mütemadiyen bu sıkıntıları söylemek, dertleri söylemek yarayı kaşımakla yara tedavi olmuyor. O zaman yarayı tedavi etmenin içimizdeki o kanayan, akan kanı dindirmenin ruh dünyamız-

Yunus Emre Türbesi – Mihaliçik

da, gönül dünyamızda durdurmanın yolu varlığın mahiyetini kavramaktan geçiyor." Diğer bir deyişle Yunus'un öncelikle çağırdığı ve o dönemde de bu dönemde de vermek istediği şey varlık bilgisi, yani ontolojik bir bilgidir. Bunu ben Risaletü'n- Nushiyye'den yola çıkarak "İçimizdeki Savaş" diye daha önceden yazdım.

İçimizde bir savaş var, hâlâ var. O savaş bugün de yaşıyoruz. Allah rahmet eylesin Savaşçı diye kitap da yazdı Doğan Cüceloğlu Hocam, konuya psikolojik açıdan baktı fakat onu Yunus, kendi çağında o dönemde yazdı. Keşke Doğan Hoca Yunus'un Risaletü'n Nushiyye'sini bilseydi, okusaydı da kitabını öyle yazsaydı. Daha farklı yazardı çünkü hemen hemen aynı konular, paralel konular. İçimizdeki iyilik ve kötülüğün savaşını anlatıyor.

İyiliğin temsilcisi akıldır, kötülüğün temsilcisi ise nefistir. İyiliğin hâkim olmasını isteyen ruhtur. Kötülükten kastım içimizdeki kötü huy, iyilikten kastım iyi ahlâk. Yani üslup dedikleri, "ahlâk-ı hamidiye" dedikleri bu savaşı anlatıyor. Bu savaşı anlatırken aslında ontolojik bir bilince sahip olmamız Yunus'un divanında da aynıdır. Ontolojik bilincin temelinde de İslam felsefecileri varlık kategorilerini çok iyi bir şekilde tanımlarlar. Bu, tasavvufta da var olan bir şeydir. İki tane temel varlık vardır: Biri Vacibü'l vücut olan Allah'tır, zorunlu varlıktır. İkincisi ise mevcuttur, yani olması başka varlığa bağlı olan varlıktır, o da bütün bu kâinattır. Vacibü'l vücut olan zorunlu varlık, mutlak varlık olarak da nitelendirilir ve bu mutlak varlık zamana bağlı olan bir varlık değildir, ezeli ve ebedi olan bir varlıktır. Biz kendi varlığımızı anlayacağız, kendi varlığımızın mahiyetini bileceğiz. Ben zamanlı bir varlığım. Zamanlı bir varlık sam doğum ve ölüm tarihim bellidir. O doğum ve ölüm tarihi henüz ölmemiş

insanlara ölümü hatırlatıyor. Siccinden, mezardan söz ediyor. Tefekkürden söz ediyor. Dolayısıyla tamam, sıkıntılar yaşıyoruz. Haramiler var, eşkıyalar var, istikrar kayboldu fakat bu hayat böyle. Bu hayatı var eden Vacibü'l vücut olan Allah'tır, ona iltica edeceğiz.

O yüzden de buna biz edebiyatımızda bu tür metinlere "tevhit" diyoruz. Tevhit ilkesi kelimelerin de konusudur ama şiirimizde bu tevhit bir manzumedir. O varlık felsefesini ve düşüncesini, Allah'ın varlığı ve birliğini bize anlatan metinlere biz tevhit diyoruz. Hemen her divanda ve her mesnevide tevhit bulunur. Mesela şimdi kolay olsun diye bir tane örnek veriyorum:

*"Sensiz yola girersem çarem yok adım atmaya
Gövdemde kuvvetin sensin başım götürüp gitmeye"*

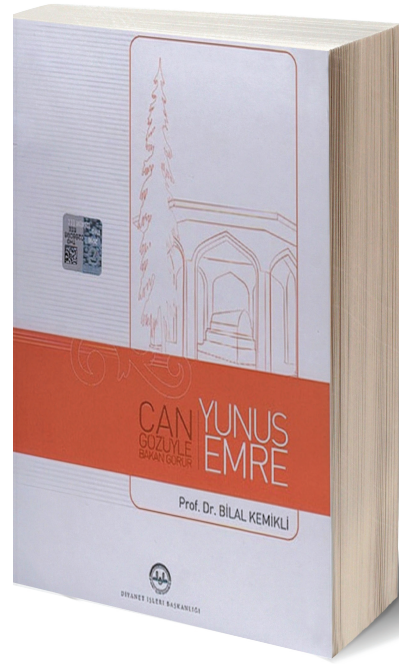
Şimdi şiirin hepsini okuma imkânına sahip değiliz zaman açısından. Fakat şunu ifade etti daha ilk beytinde ki biz buna matla beyti diyoruz; yani gazelin doğuş beyiti. Sensiz yola girersem çarem yok adım atmaya. Yani Allah'ım, senin bana verdiğin güç, kuvvet olmadan ben adım atmam. Şimdi biz ne yapıyoruz? Bugün modern insan unutuyor. Ben gittim, ben yaptım evvallah tamam, ben yaptım. Özne benim, ben önemliyim fakat bana bu imkânı veren kim? Bana bu imkânı veren Allah'tır. Sensiz yola girersem çarem yok adım atmaya. Gövdemde kuvvetin sensin başım götürüp gitmeye. Başımı alıp bir tarafa gitmeye kudretin sensin. Şimdi birçok hastalık çıktı, yürürken sağa çekiyor, sola çekiyor başka başka şeylere sebep oluyor.

Tamam, yürüyebilen, koşabilen bir insandır veya çok iyi oyun oynayan, spor yapan boksördür, kuvvetlidir ama yürüemiyor. Yani o demde de insanlarımız bu bağlam içerisindeki kafasındaki şüpheler

leri dağıtacak gerçek anlamda bir varlık bilincine sahip olması lazım. O varlık bilinci de bizi tevhide götürüyor. O çağda bunu söylüyor. Ama tevhide geldiniz, tamam birinci olarak bu çareyi elde ettiniz, varlığın sahibinin Allah olduğunu bildiniz ve ona iltica ettiniz. İşte o ilticaya biz münaaat diyoruz. Yunus, işte şiirlerinde çok çok dualar vardır. İlahi olarak okunan, bestelenerek okunan, TRT Müzik'te de sıkça duyduğumuz dualar var ve hemen arkasından toplumla, insanlarla olan ilişkimizi tasarlayan bir çağrısı var. O çağrının temelinde de sevgi var.

Yani Yunus hiçbir şey söylemese bile sadece sevgi konusunu dile getiriyor olması dahi hakikaten büyük bir şeydir. Sevgi üzerinde de konuşmak elbette gerekiyor, zira sevginin de aşamaları var. İşte insanı, tabiatı, varlığı, hayatı, eşimizi, ailemizi, çocuklarımızı, mahlûkatı sevmek ve bütün bu varlıkları var eden yaratıcıyı sevmek. Neyi severseniz o sevdiğiniz şey içerisinde ilerliyorsunuz.

Bizim çocukluğumuzda, gençlik dönemimizde TRT'ye çıkan Yunus'u konuşanlar hep şunu söyledi: "Yaratılanı hoş gör, yaratandan ötürü." Yani yaratılanı, yaratıcıdan dolayı sevmek. Bu, çok önemli bir cümledir aslında, çok önemli bir bakış açısıdır. Şimdi Yunus'un sevgiye yüklediği anlam sonra da insana yüklediği değer önemlidir çünkü insan kıymetlidir. İnsan üzerinde öylesine çok konuşmuştur ki, insana çok vurguda bulunması, Allah'ın yarattığı en güzel varlık olarak insanı tasvir etmesi çok önemlidir. Maalesef bizde şöyle bir kompleks var: Sanki bizim insanımız orijinal bir şey söyleyemez. Batılı bir şey söylüyorsa onun sayesinde bizim insanımız kendi düşüncesini aktarmaktadır. Böyle bir "aydın" hastalığı yaşıyoruz. Aydın hastalığı diye nitelendiriliyor ancak aydın açmazımız var. Yani aydınımız bunu Yunus söylediye Batı'yla açıklamaya çalışır.

İnsanı sevmek, insana değer vermek hümanizmden de önce var olan bir şeydi. Erken dönem hümanizm diye şimdi ifade ediliyor. O kısımlara girmeyelim ama ideolojik veya felsefi bir sistem olarak sonradan ortaya çıkan bir şey olduğu ortadadır. Yunus öyle güzel bir şekilde insan sevgisini anlatmış ki sonraki dönemlerde Fransız filozoflarında ya da İtalyan düşünürlerde şu görüş vardır diye bir mukayese yapabilirsiniz. Ama Yunus'u bir tarafa indirgemek ve anakronizme taşmamak lazım. Birbirimizden elbette etkilenebiliriz, birbirimizden elbette yararlanabiliriz ve yararlanmak durumundayız.

Yani hadiseleri doğru bir perspektifte doğru bir bakışla anlama çabası sırasında yeni hadiseler yaşıyoruz, bu doğrultuda bir bakış mesela Mevlana'da da görüyorum. Mevlana'nın mesnevinde hatırlarsınız bir bakışla ilgili hikâyesi vardır. Orada papağanın kafası kelleşmiştir, kendi tecrübesinden yola çıkarak dışarıdan geçene sesleniyor o dönemin kel kafalı dervişlerinden birisi-

ne: "Hey! Senin de başına sahibin, patronun mu vurdu?" diye sesleniyor.

Hikâye şudur: Dükkândan içeri giren fare ve kedi yüzünden gül yağı şişeleri dökülmüştür. Ustası dükkâna geldiğinde gül yağı şişelerinin döküldüğü görmüş ve hiç sorgulamadan öfkesine yenik düşerek o çok sevdiği papağana vurmuştur. Papağan öyle çok üzülmüştür ki o sevdiği birisinden tokat yedi diye bütün tüyleri dökülmüştür ve kel papağan olmuştur. Kel papağan dışarıdaki birisinin kel olmasını da kendisinininki gibi sanıyor. Yani tecrübeniz neyse bakışınız o oluyor. Ya da şaşşı çırağın hikâyesi. Burada da bunu görüyoruz. Peki Yunus nereye çağırıyor? Hadiseleri, olayları doğru bir gözle anlamaya, yorumlamaya, neyzen bakmamaya, şaşşı bakmamaya. Sırası gelmişken hatırlatayım, şaşşı çırağın hikâyesi de çok meşhurdur. Ustası çırağa, "İçeride bir şişe var evladım onu getir." der. Şaşşı olduğu için çırak dolaba bakıyor iki tane görüyor. "Ustam iki tane şişe var, hangisini getireyim?" diyor. Ustası da: "Ötekisini kır, diğerini getir." diyor. Hâliyle birini kırınca öteki de kayboluyor. Modern insanlar olarak kendi kültürümüze karşı şaşşı çırak durumundayız biz. Bugün maalesef tüyelerini dökmüş papağan durumundayız. Mesela bir şiirinden sadece matla beytini okuyacağım müsaade buyurursanız:

Miskin âdem oğlanı nefse zebun olmuştur

Hayvan canavar gibi otlamağa kalmıştır

Herkes ölümün sanmaz, ölesi günün anmaz

Bu dünyadan usanmaz gaflet önün almıştır

Şimdi diyor ki herkes kendi ölümünü düşünmediği için öleceği günü hesaba katmaz. Ölümü unuttur, ölümü unuttuğu için de nefesine yenilir. Şimdi hadiselere doğru bakmak, varlığı doğru anlamak, hayatı doğru aramakla mümkündür.

Bu son dönemlerde ölüm haberleri arttı. Dün akşam iki arkadaşımın vefatı ile ilgili haber aldım. Hepimizi ilgilendirmeye başladı bu korona hadisesiyle ama unutuyoruz günlük koşuşturmalar içerisinde. Koşuşturmalar içerisinde unuttuğumuz için de sanki ölmeyecekmişiz gibi bir ruh hâli içerisindeyiz. Yani insanlar ile ilişkimiz samimi, sağlam değil, huzurlu değil, çok fazla beklentilerimiz var, kanaat edemiyoruz vs.

Bugünkü yaşadığımız döneme Yunus bizi doğru bakmaya çağırırken aslında çağındaki insanları da bu döneme çağırıyor. Tamam, sıkıntılarımız var ama bu sıkıntılar geçicidir. Genel zaman bağlam içerisinde düşünürsek geçicidir. O yüzden tarih ilmi önemli bir ilimdir. Bugün yaşadığınız bir hadise derinden etkileyebilir, lakin daha öncede de yaşandı bu hadiseler. Daha sonra da yaşanacak. Yani bu karantina dönemi daha önce de yaşandı daha sonra da yaşanacak önemli olan o yaşadığımız an içerisinde problemleri asgariye indirip çözümler üretebilmemiz. Bu bakımdan da Yunus Emre'nin stratejik bir perspektif inşa ettiğine tanık oluyoruz. Hakikaten sadece bu soru üzerinden bile döneminin problemine nasıl çözüm getirdi noktasından bakarak tahlil yapabiliriz.

Bir de sıkça bahsettiğim bir şeyden söz edeyim: Yunus'un dile getirdiği şeylerden birisi de, "gerçek er olmak" tır. Bu, beni çok etkilemiştir. Yıllar öncesinden, belki on, on beş yıl öncesinden söz ediyorum. Gerçek erin ne demek olduğunu zaman içerisinde öğreniyorsunuz. Özellikle Risaletü'n- Nushiyye size onu veriyor. Gerçek er; ben delikanlıyım, şuyum, ben buyum demekle olmuyor, onu yaşayanlar oluyor. Ancak içimizdeki savışı aklın kazanmasıyla, akli egemen kılmakla, yani güzel ahlakı ortaya koymakla ve erdemli davranışlarla oluyor.